

A ARTE GREGA

1. [Introdución](#)
2. [As ordes arquitectónicas](#)
3. [O templo grego: o Partenón](#)
4. [A escultura. Os grandes mestres dos séculos V e IV. Policeto e Fidias. Praxiteles e Scopas. Lisipo e o seu canon.](#)
5. [O período helenístico](#)
 1. [A arquitectura helenística](#)
 2. [A escultura na época helenística](#)

1. Introdución

A arte grega abrangue un longo período de tempo de case dous milenios, aínda que imos centrar a nosa atención nas épocas **clásica** (séculos V e IV a. C.) e **helenística** (III e II a. C.). Antes de chegar a elas, é importante destacar o seguinte:

- **Cultura cretense ou minoica.** Entre 1800 e 1300 a. C., desenvolveuse na illa de Creta unha civilización rica, refinada e culta. O centro da vida estaba nas cidades, e a principal manifestación artística era o palacio. O máis importante foi o de Cnosos. Ao redor dun patio central, organizábanse multitude de dependencias, o que deu lugar ao mito do labirinto.

Os palacios estaban decorados con pinturas murais, de gran colorido e vistosidade.

Cómpre destacar tamén, a cerámica, decorada con motivos xeométricos e naturais.

- **Cultura micénica.** Desenvolveuse entre 1500 e 1100 a. C. na península do Peloponeso.

Cultura guerreira, as súas cidades estaban rodeadas de fortes murallas nas que se abrían portas (de entre as que se conservado destaca a *Porta dos Leóns de Micenas*).

Desenvolveron tamén unha ourivaría moi vistosa. Exemplos: os *vasos de Vafio* e as máscaras mortuorias en ouro que cubrían as caras dos defuntos nobres (*máscara de Agamenón*).

- A **"época escura"**. En torno ao 1100 a. C., un pobo procedente do norte, os dorios, invadiron o Peloponeso e destruíron a cultura micénica. Aos poucos, írbase construíndo a cultura grega. Neste período, xorden os poemas homéricos da *Ilíada* e a *Odisea*.
- A cultura grega é unha cultura de **cidades**.
 - A súa organización incluía dous espazos claramente separados:
 - A cidade dos deuses (*acrópole*).
 - A cidade dos homes, na que, á súa vez, podemos distinguir:
 - A parte privada: casas.
 - A parte pública, a *ágora*, onde hai mercados e onde se toman as decisións públicas.
 - Característico das cidades gregas é a abundancia de edificios públicos:
 - Deportivos: estadios, palestras, ximnasios, etc.
 - Teatros, dos que podemos destaca o de Dionisos en Atenas e o de Epidauro.
 - A partir, sobre todo, do século V a. C., imporase a xeometría no urbanismo. Hipodamo de Mileto deseñou un plan para organizar os espazos urbanos en cuadrícula.

2. As ordes arquitectónicas

A partir do século VII a. C, a cultura grega vaise consolidando ao redor dunha serie de conceptos básicos:

- O **antropocentrismo**. Lembremos a famosa frase de Protágoras: "O home é a medida de todas as cousas". A escultura plasma a visión ideal dos aspectos visibles do home. Incluso os deuses son concibidos como seres afectados polas paixóns humanas.
- A **reflexión científica**, que trataba de dar unha explicación racional a todas as cousas.
- A **capacidade de abstracción**. Os gregos sentaron as bases de modelos (na literatura, na filosofía, na arte) que seguen tendo vigor dous milenios e medio despois.

Estes conceptos aplícanse tamén á arquitectura, que non está concibida para expresar o poder absoluto dos reis ou para contentar os deuses, senón a perfecta harmonía entre o ser humano e a natureza.

A arquitectura grega non pretende cegar senón ser un produto da razón. Por este motivo, está chea de números, proporcións, ritmos e medidas. As sucesivas partes dun edificio vanse deducindo a partir dun módulo inicial (case sempre, o diámetro da columna).

Podemos destacar dela as seguintes características xerais:

- É unha arquitectura **arquitrabada**. Baséase en liñas verticais e horizontais, o que lle dá unha aparencia serena pero ten dificultades coa altura e coa superposición de pisos.
- Ata metade do século V a. C., o material máis usado foi o conglomerado ou **pedra** arenisca. Xa en época clásica, introduciuse o **mármore** (templo de Apolo en Delfos ou Partenón), máis difícil de traballar.
- Utilizábanse **cores** (hoxe perdidas): azul nos triglifos; vermello no fondo das métopas.
- Para lograr unha completa **harmonía visual**, tiveron que facer certas correccións ás medidas **matemáticas**:
 - Curvaturas do entablamento e do estilóbato para evitar o efecto de vencemento polo centro (pandeo).
 - Inclinación das columnas cara a dentro para impedir a sensación de caída e crear o chamado efecto piramidal.
 - Éntase das columnas, para impedir o efecto de concavidade que teñen as columnas de lados rectos.
 - Maior anchura das columnas dos ángulos para anular a sensación de que son puntos débiles.
 - Desigual distancia nos espazos entre as columnas.

Produto da importancia que os gregos deron á orde racional foi a creación das **ordes arquitectónicas**. Tras moitos experimentos, determinaron que había dúas formas básicas para deseñar un edificio:

1. A ORDE DÓRICA.

Expresaba forza e severidade, robustez na construción.

1. O máis visible é que a **columna non ten basa**.

2. O **fuste** está tallado en aresta viva e mostra un ensanche na parte central (**éntase**).
3. O **capitel** consta de dúas pezas: abaixo, unha peza convexa (equino); enriba, un dado cuadrangular.
4. Suxeito polas columnas, hai un **entaboamento**, con dous niveis: **arquitrabe** e **friso**. No friso alternanse **triglifos e métopas**.

| 2. A ORDE XÓNICA

Máis esvelta e elegante.

1. A columna ten **basa**.
2. O **fuste (sen éntase)** adoita ser máis alto que o dórico (de oito a dez veces o diámetro inferior de a columna).
3. Non presenta arestas vivas senón **suaves acanaladuras**.
4. O **capitel** está decorado con **volutas** enroladas en espiral.
5. O **arquitrabe** está dividido en **tres bandas**. O friso é unha faixa corrida que rodea todo o edificio.

A partir do século IV a. C., incorporouse unha nova orde, a **CORINTIA**. É a máis esvelta e decorada dos tres (no fondo, é unha **variación da xónica**). A súa gran diferenza é o **capitel**, decorado con **follas de acanto** (planta orixinaria da zona mediterránea).

De todo o anterior, podemos deducir o inmenso papel que a arquitectura grega deulle á **columna**, considerada como o **elemento fundamental da construción**. A columna non era só soporte material senón unha metáfora da orde do mundo, sobre todo cando a columna formaba parte dun templo, o edificio que simbolizaba a harmonía entre o ceo e a terra.

3. O templo grego: o Partenón

CARACTERÍSTICAS XERAIS DO TEMPLO GREGO

Os gregos conciben o templo como a casa do deus: é un espazo destinado a conter a estatua do deus, non un lugar de reunión dos fieis, de aí o seu pequeno tamaño. As cerimoniais realizábanse no exterior, polo que tamén se consideraba sagrado o terreo situada nos arredores (o *témenos*). Os primeiros templos eran apenas cabanas de madeira. A **forma** definitiva fíxose durante a época arcaica (s. VII-VI a. C.):

- Edificio sostido por columnas. Álzase sobre unha plataforma de varios chanzos (**crepidoma**), o último dos cales se chama **estilóbato**.
- Planta rectangular.
- Cuberta a dúas augas.

As partes esenciais dun templo son as seguintes (aínda que, neste aspecto, hai variacións):

- PRONAOS: especie de vestíbulo que precede á nave.
- NAOS (*cella* chámana os romanos): cuarto que albergaba a gran estatua do deus. Podía ser un espazo diáfano ou dividido por columnas.
- OPISTODOMOS: destinada a gardar as ofrendas e o tesouro do templo; non tiña comunicación directa coa nave.
- COLUMNAS. Case sempre se atopan na fachada principal. Ás veces, hainas tamén na parte posterior e nas laterais. Combinando estas distintas posibilidades, establecéronse varios tipos de templos:
 - Segundo o número de columnas da fachada:
 - Tetrástilos (4 columnas).
 - Hexástilos (6).
 - Octástilos (8).
 - Segundo a situación das columnas:
 - Se estaban entre os muros do pronaos ("In antis").
 - Se quedaban fóra dos muros do pronaos:
 - Próstiilo, se só tiña diante.
 - Anfipróstiilo, se as tiña diante e detrás.
 - Períptero, se rodeaban o edificio polos catro lados.
 - Tolo. Circular, con columnas ao redor.

Unha parte esencial dos templos era a decoración escultórica con temas míticos e relixiosos. Tiñan forma de relevo e concentrábanse en determinados puntos:

- Os dous frontóns (grandes triángulos nas fachas dianteira e traseira).
- O friso:
 - Métopas e triglifos do friso dórico.

- Friso corrido da orde xónica.

Entre os principais templos gregos, podemos apuntar os seguintes:

- Época arcaica:
 - Dóricos: Heraion de Olimpia, Artemision de Corfú ou o Templo de Afaia na illa de Egina.
 - Xónicos: Heraion de Samos ou Artemision de *Éfeso.
- Época clásica:
 - Templo de Zeus en Olimpia e templos da Acrópole de Atenas (Partenón, Erecteion e o Templo de Atenea Niké).
- Época helenística:
 - Templo de Apolo en Dídima.

| O PARTENÓN

Foi construído, entre o 447 e o 432 a.C. polos arquitectos Ictinos e Calícrates. Fidias encargouse da escultura.

Está situado na Acrópole de Atenas e forma un excepcional conxunto co Erecteion, o templo de Atenea Niké e os Propileos (monumental entrada ao conxunto na que se alternan columnas dóricas e xónicas).

O Partenón formaba parte do proxecto de Pericles para embelecer Atenas e mostrar, desta forma, o seu liderado entre as polis gregas despois das guerras médicas. Desde a súa concepción, o Partenón tivo un carácter especial. Os seus autores quixeron que fose a imaxe da propia Atenas.

O Partenón é un rectángulo de, aproximadamente, 30 por 70 metros. Esta proporción 9:4 repítese en todo o edificio como ordenadora do conxunto.

É un templo períptero, de 8 x 17 columnas dóricas moi esveltas. Sobre elas, sitúase un friso dórico de triglifos e metopas. Encima deste, hai outro friso, de tipo xónico, corrido e sen divisións.

A **decoración** escultórica correu a cargo de Fidias, que dirixiu un obradoiro cuxo traballo consistiu en crear un gran programa destinado a enxalzar a cidade de Atenas a través dos seus deuses e as súas festas cívicas.

- Un elemento destacado do conxunto é a estatua crisoelefantina (é dicir, de ouro e marfil) de Atenea que se colocou no interior do templo.
- As 92 metopas (1.3 m² cada unha) narraban catro loitas mitolóxicas: a Centauromaquia (batallas míticas entre lapitas e centauros), a Xigantomaquia, a Amazonomaquia e a guerra de Troia.
- No friso superior, represéntase a gran procesión da festa das **Panataneas**.
- Os frontóns (última parte en ser decorada e da que menos se ha conservado) contiñan:
 - O frontón oeste, unha representación da disputa entre Atenea e Poseidón polo patronazgo de Atenas.
 - O frontón este, o nacemento de Atenea.

O Partenón representa a obra culminante dunha civilización, a grega, que tanta importancia tivo para as culturas posteriores. A súa construción deixou constancia dos avances que os gregos consolidaran en matemáticas. Proba diso, son as correccións ópticas para adaptar o edificio ao ollo humano: a fachada, o entablamento e o estilóbato son lixeiramente curvados; as columnas teñen éntasis e os intercolumnios son desiguais.

O Partenón conservouse bastante ben até 1687, cando estalou a polvoreira que os turcos instalaran no seu interior. En 1822, o británico Lord Elgin comprou parte de as súas esculturas, que hoxe poden admirarse no Museo Británico de Londres.

Na actualidade, as autoridades loitan por preservar o que queda da terrible contaminación da cidade de Atenas. Por exemplo, as Cariátides do Erecteion han sido trasladadas ao interior dun museo e substituídas por copias.

4. A escultura. Os grandes mestres dos séculos V e IV. Policleto e Fidias. Praxiteles e Scopas. Lisipo e o seu canon.

Os tipos principais da escultura grega xa quedaron establecidos durante a época arcaica:

- O **kouros**: tipo ideal de home novo, espido, de tamaño superior ao natural, cos brazos pegados ao corpo e a perna dereita adiantada. E a **koré**: figura feminina, en pé, portadora de ofrendas; preséntase vestida co peplo dórico (*túnica de la grossa, con caída vertical*) ou co xitón xónico (túnica de liño, moito máis adecuada para a expresión das formas anatómicas), e co himation (*manto grosso que se colocaba sesgado sobre o ombro*).
- As **estelas funerarias** tiñan unha dobre función: sinalar a situación da tumba e lembrar as calidades do defunto.
- Os **programas narrativos en relevo** para decorar as métopas, os frisos e os frontóns dos edificios. Para adaptar as figuras á forma triangular dos frontóns, non mudaron a escala, senón que adaptaron as posturas ao espazo decrecente que, desde o centro, ían tendo.

Nas primeiras décadas do século V a. C., ao uso tradicional do mármore engádese o **baleirado en bronce** (método da cera perdida). Fixéronse moitas obras en bronce mais conserváronse poucas, porque foron fundidas para aproveitar o metal. De entre as que se conservaron (porque quedaron sepultadas entre os entullos en catástrofes naturais ou porque se afundiron no mar), destacan as seguintes:

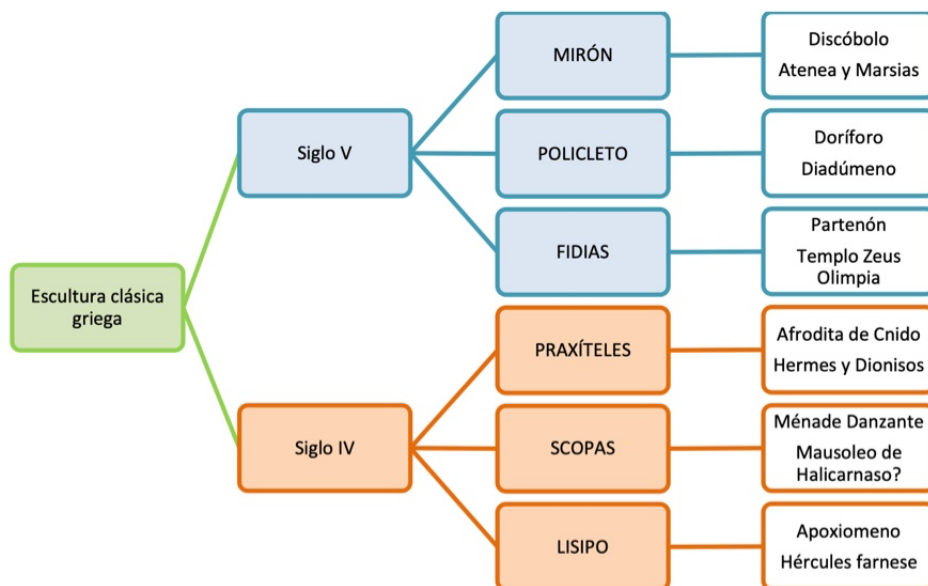
- O deus do Cabo Artemision.
- O Auriga de Delfos.
- Os guerreiros de Riace (atopados en 1980 no mar, no sur de Italia).

Cara a mediados do século V a.C. iníciase a época clásica da arte grega. Coincide co momento de maior expansión militar, política e económica dos atenienses. É a era de Pericles.

1 Túnica de la grossa, con caída vertical.

2 Túnica fina de liño, moito máis adecuada para a expresión das formas anatómicas.

3 Manto grosso que se colocaba nesgado sobre o ombreiro.

SÉCULO V a.C.

| MIRÓN.

Os inicios da escultura clásica grega están determinados pola figura de **MIRÓN**.

As súas principais obras son:

- O **discóbolo**.
 - Só o coñecemos por copias romanas.
 - É un atleta no momento previo ao lanzamento, que reflicte unha actitude tensa e concentrada. Recolle un instante fugaz da acción, unha instantánea, na que o escultor parece deter tempo e movemento.
 - É unha composición xeométrica extraordinaria, de equilibrio inestable, onde o corpo describe un arco ideal.
 - Mostra a admiración da cultura grega polo ideal dun corpo atlético que alberga unha intelixencia humana.
- O grupo **Atenea e Marsias**.

| POLICLETO.

Pensaba, como outros moitos artistas gregos, que a arte debía estar rexido por principios matemáticos. Esta convición e o seu afán didáctico leváronlle a escribir un tratado (*Kanon*) no que establecía as relacións matemáticas entre as partes do corpo e as súas proporcións ideais (por exemplo, a cabeza respecto ao corpo debía ter unha relación 1:7). O seu maior interese estivo no corpo masculino espido, ao que tratou de representar nas súas proporcións perfectas. Partiu para iso do concepto de *symetria*, que era a relación harmónica das partes entre si e co conxunto.

A súa obra principal é o **Doríforo** (chamada tamén Kanon polo autor, e que en grego significa *o que porta a lanza*), exemplo de todas as súas teorías sobre o corpo humano.

- Representa a un mozo espido que leva no seu man esquerda unha lanza.
- A perna dereita recibe o peso mentres a esquerda se adianta e parece iniciar un movemento. Isto fai que a figura, aínda que estea en repouso, presente un notable dinamismo.

Do mesmo tipo é a súa outra obra clave, o **Diadúmeno**:

- O orixinal foi realizado en bronce. Conservouse unha copia romana en mármore (Museo Arqueolóxico Nacional, Atenas).
- Esta escultura representa a un atleta, vencedor dunha proba, no momento de cingirse sobre a cabeza o diadema que o distingue como tal.
- A imaxe resume perfectamente o ideal antropolóxico dos gregos da época clásica: un home novo, cun equilibrio perfecto entre forza física e intelixencia, entre valores corporais e valores espirituais. Para representar esta harmonía, Policleto utiliza o canon establecido por el mesmo: a cabeza debía ser sete veces menor que o resto do corpo; e o rostro debía dividirse en tres partes iguais (fronte, fronte a nariz e nariz a queixo).
- Policleto esculpe a súa figura de pé, completamente espida, cos brazos alzados nun xesto, como dixemos, de porse a coroa de loureiro que distinguía aos vencedores. Ao seu lado, un pequeno tronco que lle serve para depositar a túnica, ao tempo que suxeita a estatua á altura da coxa dereita do atleta.
- A composición responde a un calculado estudo das proporcións, de acordo co canon. As distintas partes do corpo artículanse de maneira harmónica a través da técnica do *contrapposto* (unha das pernas está fixa no chan e a outra se adianta; os brazos fan o propio, mentres a cabeza mira cara a un lado simulando un paso).
- No modelado, o corpo presenta un maior traballo no torso, en que se marcan con claridade os músculos. A cabeza é presentada de forma naturalista, observable no xesto sereno e a distribución do cabelo.
- Obsévese, por último, que o atleta non mostra unha actitude de orgullo, que os gregos consideraban pecado de soberbia.

Policleto beneficiouse das experimentacións que se fixeron desde a época arcaica para dotar ás estatuas de vida.

Bo coñecedor das matemáticas, Policleto ideou un sistema para representar as proporcións, que combinou coas súas observacións da natureza. O seu canon e a composición en *contrapposto* exercerían unha notable influencia, non só nas súas contemporáneos senón nos escultores romanos e nos do Renacemento (lembremos, por exemplo, o *David* de Miguel Ángel)

| FIDIAS.

Representa a plenitude do clasicismo nunha época na que Atenas estaba no seu momento de máximo esplendor. Á parte da perfección das proporcións que, a estas alturas, era algo completamente aceptado, Fidias preocupouse por expresar na súa obra o sentimento relixioso e cívico que, ao seu xuízo, ía ligado á beleza.

Dirixiu a **decoración do Partenón**, que centrou nas súas métopas, frisos e frontóns, nos cales desenvolvería un programa escultórico para exaltar a grandeza da deusa Atenea e da propia cidade:

- Nas 92 metopas do Partenón, narrábanse catro loitas mitolóxicas: a Centauromaquia, a Gigantomaquia, a Amazonomaquia e a guerra de Troia.
- O friso do muro exterior da cella reservouse para representar a **Procesión das Panateneas**, un acontecemento festivo e relixioso que congregaba cada ano a miles de persoas para levar á deusa o peplo sacro, tecido polas doncelas da cidade.
- O frontón oriental mostraba o **Nacemento de Atenea da cabeza de Zeus** perante a mirada dos deuses.
- O frontón occidental narraba a **Disputa entre Poseidón e Palas Atenea polo dominio do Ática**.

Todas estas composicións están perfectamente adaptadas á arquitectura do edificio. Estrutúranse en grupos e caracterízanse por:

- Movemento.
- Riqueza plástica das roupaxes, con teas finas e numerosos pregamentos que deixan traslucir a anatomía feminina.
- Parte do dinamismo e ritmo das composicións vén tamén do tratamento das roupas, que se arremolinan en curvas e espirais.

Entre as esculturas que se conservaron e os frontóns, destacan as tres deusas: Hestia, Hera e Afrodita.

Fidias esculpiu tamén a xigantesca **estatua** (12 metros) **da deusa Atenea** para o interior do Partenón, realizada en ouro e marfil. Non se conservou pero hai noticias de que causou sensación na súa época.

Á parte do conxunto do Partenón, hai que sinalar outra obra de Fidias, que estivo situada tamén nalgún lugar da acrópole: a **Atenea Lemnia**, que establece o prototipo helénico de beleza serena.

Fidias traballou tamén en **Olimpia**, cidade á que se exiliou tras as acusacións dos inimigos de Pericles. O máis importante, a estatua de Zeus para o templo do mesmo nome e os relevos do exterior.

Dalgún discípulo de Fidias debe ser o relevo da **Vitoria desatándose a sandalia**, que formaba parte da decoración do Templo de Atenea Niké. O tratamento dos pregamentos da roupa subliñan as formas femininas nun xesto completamente cotián.

SÉCULO IV a.C.

O século V a.C. termina mal para Atenas. No 404, é vencida por Esparta na Guerra do Peloponeso e termina o seu período de esplendor.

A crise supuxo, no terreo artístico, un abandono dos ideais cívicos que dominaran até entón. A beleza serena foi substituída por expresións de sufrimento psicolóxico (pathos), dos sentimentos e emocións.

| PRAXÍTELES.

Neste novo contexto, hai que situar a obra de **PRAXÍTELES**:

- Destaca polo seu finura no tratamento do mármore.
- Interesouse por reflectir a beleza xuvenil: estilizou as figuras e arqueou suavemente os corpos (a chamada *curva praxiteliana*).
- Destacamos dous das súas obras:

- A **Afroditia de Cnido**. Baixo a escusa do baño sacro, mostra á deusa nunha espléndida nudez.
- **Hermes e Dionisos**, a súa obra mestra, que foi atopada nunhas escavacións en Olimpia. Mostra o momento en que Hermes, camiño de Nisa para deixar ao pequeno Dionisos ao coidado das ninfas, fai un alto no camiño e ofrécelle un acio de uvas. É unha escena chea de graza, na que os personaxes divinos móstranse comunicativos e riseiros.

| SCOPAS.

Procedente da illa de Paros, caracterizouse pola súa forza expresiva e pola capacidade para transmitir estados de ánimo atormentados. Destaca a súa obra **Ménade Danzante**, que transmite o frenesí dos cultos dionisiacos e provoca un efecto emocional que está próximo ao helenismo.

Aínda que non está confirmado, parece que colaborou con Leocares (ao quen se atribúe o Apolo Belvedere) na decoración do **Mausoleo de Halicarnaso**.

| LISIPO.

Pódese considerar o último representante da escultura grega clásica. Os seus principais achegas foron as seguintes:

- Interésase polos trazos individuais, o que o achega ao retrato.
- Modificou o canon de Policleto facéndoo máis esvelto (1:7,5 entre cabeza e corpo).
- Amplia a temática tradicional. Esculpe atletas, mais tamén nenos, con formas realmente infantís, e vellos mostrando os trazos da idade.

Atribúenselle moitas obras (fálase de máis de mil), tanto en bronce como en mármore. Destacamos:

- O **Apoxiomeno** (*do grego, "o raspador"*).
Figura dun atleta co brazo estendido limpándose co *estríxile* (*raspadoira de metal longa e fina que se utilizaba para se limpar o corpo*) o po da palestra. Este adiantamento do brazo soubo ampliar o espazo escultórico e introducir o concepto de profundidade.
- O **Hércules Farnese** é unha robusta figura do deus. Leva unha man detrás, o que obriga ao espectador para virar para ver o que leva. Trátase da mazá da inmortalidade que colleu nas Hespérides (*na mitoloxía grega, as Hespérides eran as ninfas que coidaban dun marabilloso xardín nun dos extremos de occidente, que se sitúa preto da cordilleira do Atlas, non Norte de África*).

5. O período helenístico

Chámase época helenística ao período da historia de Grecia que abarca **desde o 330 a. C.** en que morre Alejandro Magno e desaparece o imperio que creara en poucos anos, **até finais do século II a.C.** en que os territorios gregos pasan a ser conquistados por Roma.

O máis importante deste período, desde o punto de vista artístico, é a extensión dos conceptos da arte grega por todo o Mediterráneo oriental. Creouse unha especie de cultura común á que se chamou *koiné* ("comunidade"). Esta cultura supuña unha integración do grego, como elemento dominante, con elementos propios de cada lugar (Exipto, Mesopotamia, Siria etc.).

Trátase dun período de florecemento artístico que ten como centro, ademais de Atenas, as capitais dos novos reinos helenísticos: Antioquía, Alexandría, Pérgamo, etc. A este florecemento contribuíron dous factores: o mecenado dos reis e a aparición dun mercado privado de arte cada vez máis amplo, que daría lugar ao coleccionismo.

1. A arquitectura helenística

Utiliza os mesmos elementos da arquitectura clásica pero dotándoos dun espírito diferente:

- O equilibrio e a medida son substituídos pola teatralidade, a monumentalidade e o desexo de impresionar.
- Xa non é unha arquitectura cívica que reflicte os valores colectivos da polis, senón que trata de mostrar o poder e a gloria dos novos reis helenísticos.

Un exemplo do que dicimos é o **Mausoleo de Halicarnaso**.

Son frecuentes as construcións de gran tamaño, encadradas en conxuntos aínda maiores, como as terrazas do **Santuario de Cos** (en Rhodas). En Pérgamo, numerosos edificios públicos construíronse graduados de forma espectacular sobre un outeiro. Deles, conservouse o **Altar de Zeus** (reconstruído hoxe nun museo de Berlín).

As ordes mantéñense, pero manéxanse dunha maneira menos ríxida:

- Altéranse as proporcións.
- Introdúcense variacións na decoración.
- Adquire gran importancia a orde corintia, en detrimento das outras.
- Ás veces, superpóñense dúas ordes no mesmo edificio, o que se desenvolverá máis tarde en Roma.

Nos templos, complícase a organización do espazo interior. O **templo de Dídima** (310 a. C.) ten pouco que ver, neste sentido, coa simplicidade do Partenón. No terreo urbanístico, perden influencia as cidades tradicionais, como Atenas, e impóñense os novos centros que actúan como sedes das cortes reais:

- Antioquía.
- Pérgamo.

- **Alexandría**, creada por Alejandro Magno no delta do Nilo, convértese na nova gran metrópole do mundo antigo: rúas anchas, estrutura hipodámica. Nela atopábase, concretamente no porto da illa de Faros, unha torre que enviaba sinais aos barcos. Deu o seu nome a todos os "faros" posteriores.

2. A escultura na época helenística

É un período cheo de diversidade, o que significa que se poden atopar moitas tendencias, froito, como dixemos anteriormente, da fusión do "grego" cos elementos propios de cada un dos lugares.

Na escultura, afóndase nas liñas abertas durante o século IV:

- Interese polo movemento e o dinamismo (fronte ao equilibrio da época clásica).
- Complicadas composicións de grupo.
- Realismo levado ao límite: patetismo, tensión, dor, etc.

En canto aos temas, predomina o individual, as condicións extremas e non os ideais. É característico o desenvolvemento do retrato realista, que tanta influencia terá na escultura romana. Desenvólvense temas como a fealdade, a vellez (*Demóstenes*), as deformacións físicas ou os asuntos meramente anecdóticos (*Neno da oca, Espinario*).

Un tema moi utilizado é a representación de Afrodita, deusa do amor (os romanos chamarana Venus). O seu exemplo máis coñecido na *Venus de Milo (Afrodita de Melos)*, descuberta en 1820. Os artistas do Neoclásico tomárona como modelo, ao considerala un ideal de beleza.

Tamén nas artes plásticas, obsérvase a existencia de escolas locais: Atenas, Alexandría, Pérgamo e Rodas foron as máis importantes:

- En Pérgamo, erixiuse o **gran altar de Zeus** para celebrar a vitoria sobre os gálatas. Situado sobre un podio de sete metros de altura, o muro principal estaba decorado cun friso escultórico (100 metros de longo por 2.5 de alto). As figuras tiñan un tamaño superior ao natural e eran case de vulto redondo para aumentar a expresividade; algunhas, mesmo se saen do friso e apoian os seus mans e xeonllos nos chanzos por onde subían os fieis.

Tamén se deben á escola de Pérgamo, as esculturas Galo moribundo e Galo suicida.

- Á escola de Rodas pertencen dúas das obras cume do helenismo:
 - A **Vitoria de Samotracia**. Erixida no Santuario dos Grandes Deuses de Samotracia en agradecemento por unha vitoria naval. Estaba colocada sobre un pedestal con forma de proa de barco. Coas ás estendidas irrompe na proa, mentres o vento axita e molla a súa roupa, que deixan traslucir as súas formas femininas. O conxunto é dun gran dinamismo e destacan no mesmo os efectos de claroscuro.
 - O **Laoconte**.
 - Datos:
 - Escultura en mármore.
 - Autores: Agesandros, Polydoros e Athenodoro.
 - Data: Aprox. 50 d. C.
 - 2.42 m de altura.
 - Museos Vaticanos de Roma.
 - Os autores, da mesma familia, eran orixinarios de Rodas, de onde fuxiron probablemente despois de que un xeneral romano saquease a illa.

- A obra recolle todas as características da escultura helenística:
 - Tridimensionalidade.
 - Novas proporcións, iniciadas por Lisipo.
 - Delicadeza das formas, herdada de Praxíteles.
 - Dramatismo e naturalismo esaxerado, observable xa en Scopas.
- Todas estas características permítennos relacionar ao Laocoonte con algúns xigantes do friso do Altar de Pérgamo.
- Tema:
 - A escultura conta un tema mitolóxico: o castigo ao que foi sometido polos deuses favorables aos gregos na Guerra de Troia, Laocoonte, sacerdote troiano de Apolo, .
 - Laocoonte sospeitara que o cabalo de madeira dos gregos era unha trampa e advertiuno aos seus compatriotas. Cando estaba a advertir do engano, saíron da mar dúas serpes monstruosas, que o atacaron a el e aos seus fillos. Só un dos fillos, o situado á esquerda do pai, logrou sobrevivir.
- A obra recolle xusto o momento en que Laocoonte e os seus fillos loitan desesperadamente contra as serpes. É o **pathos**, como o chamaban os gregos, o momento máis dramático, o que reflicte o sufrimento extremo dos protagonistas: os personaxes tratan de liberarse por calquera medio dunhas serpes que se enroscan nos seus corpos.
- É notable o tratamento da **musculatura**, que aparece a punto de estalar polo esforzo, e dos **rostros**, que mostran un sufrimento extremo (sobre todo o do pai, que concentra o terror e a impotencia de non poder salvar os seus fillos).
- A **composición** é **piramidal** e está marcada tamén por fortes diagonais, centradas no doloroso escorzo do pai, que proxectan a escultura cara ao exterior, multiplicando os puntos de vista e xerando efectos de claroscuro. Con todo, o conxunto foi concibido para ser visto de fronte, como era frecuente na escultura grega.
- Destacan no conxunto a **sensación de movemento** e a **tensión**, características do helenismo que substituíron ao equilibrio e a serenidade clásicos.
- Tecnicamente, resulta moi interesante o tratamento das superficies:
 - O realismo minucioso con que foron tratados os corpos dos personaxes (xa falamos duns músculos que parecen a piques de estalar).
 - A brandura das serpes.
 - A plasticidade do pelo, en especial o de Laocoonte, traballado a trépano (*técnica escultórica que se realiza cun instrumento chamado trépano que se utiliza para aburacar, e que permite ao artista realizar esculturas con profundas incisións e cos, que dan pé a contrastes de luz e de sombra*).
 - Tamén é interesante que se representou aos fillos como homes pequenos, e non como a nenos.
- Atopada nun viñado, entre as ruínas do que foran unhas termas, inmediatamente foi adquirida polo Papa Xulio II para levala ao seu palacio. Considérase que o Laocoonte é a peza que deu orixe aos Museos Vaticanos. Tanto o Laocoonte como o conxunto da escultura helenística influíu en artistas de diversas épocas: O Greco, Dalí e o escultor abstracto Alfaro, entre outros.